

PRISPEVEK K PROBLEMATIKI PREGANJANJA KOROŠKIH SLOVENCEV PO PLEBISCITU

TONE ZORN

Znano je, da je po koroškem plebiscitu 10. oktobra 1920 tako ali drugače zapustila Avstrijo vrsta slovenskih učiteljev, duhovnikov in delavcev. Lojze Ude piše, da se je takrat preselilo v Jugoslavijo 61 slovenskih učiteljev, domačinov ali takih, ki so bili v službi na Koroškem že ob koncu prve svetovne vojne.¹ Poleg njih je po Udetu odšlo iz Koroške še »okrog« 30 slovenskih duhovnikov² ter vrsta slovenskih delavcev; značilen je še podatek, da so bili odpuščeni vsi zavednejši slovenski železničarji in delavci, zaposleni na progah Področca—Beljak, Celovec—Področca—Borovlje ali Celovec—Sinča vas—Pliberk—Železna Kapla, medtem ko je ravnatelj boroveljske železarne odpustil 70 slovenskih delavcev, o katerih se je izvedelo, da so 10. oktobra glasovali za Jugoslavijo.³ Nadrobnejši pa so o takratnih diskriminacijah koroških Slovencev podatki v verbalni noti poslaništva kraljevine SHS, izročeni republiki Avstriji dne 19. julija 1921. Po njih so oblasti odpustile iz učiteljske službe 58 slovenskih učiteljev in učiteljic, dalje je cerkvena oblast odpustila 28 duhovnikov, 30 pa prestavila, 4 osebe so izgnali, 11 oseb sodno preganjali, 14 oseb pa je bilo prizadeto z »nasilnim aktom«.⁴

Naj sliko, kot jo kaže dosedanja literatura, izpopolnimo z nekaterimi opozorili arhiva jugoslovanskega ministrstva za trgovino in industrijo.⁵ Tako izvemo, da je mežiški rudnik v času od plebiscita pa do maja 1921 zaposlil 78 novih delavcev, od tega večinoma begunce iz Koroške. Na vprašanje, ali lahko rudnik zaposli v Borovljah odpuščene slovenske delavce, je uprava rudnika opozorila, da lahko zaradi stanovanjske stiske zaposli le samske delavce.⁶ Dostopna dokumentacija opozarja, da je v tem primeru šlo za 11 delavcev, ki jih je v tistem času odpustila boroveljska Kärntner Eisen- u. Stahlwerk Gesellschaft. Šlo je za slovenske domačine, zaposlene v tovarni 5 do 40 let, vzrok za njihovo odpustitev pa naj bi bila v času jugoslovanske uprave plebiscitne cone A njihova pripadnost Jugoslovanski strokovni zvezi. Značilno je, da je boroveljska tovarna namesto njih zaposlila pripadnike plebiscitnega volkswehra,⁷ opozoriti pa je treba tudi, da so odpustitev slovenskih delavcev zahtevali tamkajšnji nemški delavci.⁸

Končno se je državni nadzornik mežiškega rudnika 1. maja zavezal zaposliti odpuščene

samske delavce iz Borovlj. Še pred tem pa je predsedstvo deželne vlade za Slovenijo skušalo najti zaposlitev za del odpuščeni Borovčičev v drugih železarskih podjetjih Slovenije. Ob tem je poverjeništvu za notranje zadeve predlagalo zaposlitev poročenih slovenskih delavcev v jeseniški železarni.⁹

Vzporedno s to akcijo je bila dana sugestija, naj se ob tem odpusti ustrezno število na Koroško pristojnih delavcev nemške narodnosti ter na njihovo mesto zaposlijo odpuščeni slovenski delavci.¹⁰ Predsedništvo deželne vlade za Slovenijo je 21. februarja 1921 še naročilo, naj se kot odgovor na odpuste slovenskih delavcev na avstrijskem Koroškem »perlustrirajo« podjetja, last avstrijsko-nemškega kapitala v Sloveniji, ter odpustijo ali izženejo vsi delavci nemške narodnosti, pristojni na Koroško. Naročilo še posebej opozarja na potrebo takega »čiščenja v Mariboru in okolici«. Kolikor je znano, so v ta namen na Jesenicah pripravili listo tistih nemških Korošcev, ki bi jih bilo treba odpustiti kot odgovor na koroško postopanje s slovenskimi delavci. Iz poročila vladnega komisarja Jerneja Andrejke je tudi videti, da so bili delavci jeseniških obratov na Dobravi in Javorniku skoraj sami Slovenci, medtem ko je bilo v obratih na Savi tudi nekaj Nemcev. Iz poročila še izvemo, da so bili na Dobravi in Javorniku nižji uradniki Slovenci, nasprotno pa so bili na Jesenicah in na Savi tudi nižji uradniki skoraj v celoti Nemci. Dokumentacija še opozarja, da so se nemški uradniki pričeli v novih razmerah učiti tudi slovenščine.

*

Med vprašanja, zajeta v tem članku, spada tudi poseben odlok koroške deželne vlade iz decembra leta 1920, po katerem so morali obiskovalci južne Koroške iz Slovenije imeti poleg avstrijskega vizuma še posebno privoljenje koroških deželnih oblasti. S tem naj bi se po koroškem prepričanju preprečevala protinemška dejavnost v deželi. V dostopni dokumentaciji najdemo več kot zanimiv primer izгона jugoslovanskega državljana, ki je službeno obiskal Borovlje. Šlo je za uslužbenca Ljubljanske kreditne banke, ki ga je vodstvo banke poslalo v svojo boroveljsko podružnico (njeno delovno področje je zajemalo tudi Celovec), da bi uredil odprto vpra-

šanje uprave celovških zgradb, ki so bile v bankini lasti. Vendar so celovške oblasti obisk odbile; o tem je banka obvestila pristojne in ob tem zahtevala, da naj naše oblasti ravnajo podobno z nemško-avstrijskimi denarnimi zavodi v Jugoslaviji.¹²

Značilno je, da je predsedništvo deželne vlade za Slovenijo ocenjevalo celovško odklonitev za »nov slučaj kršitve mednarodnih pravic in zlohotnega ravnanja z uglednimi jugoslovanskimi državljani«. Pri tem je zato predlagalo, naj trgovinska in obrtna zbornica protestirata pri celovški zbornici ter naj zagrozita z represalijami proti koroškimi trgovcem. Prav tako naj ljubljanska zbornica predlaga ministrstvu za trgovino, da naj v prihodnje odkloni koroškim delavcem in »interesentom« »vse prošnje za katerekoli trgovske ali obrtne pravice ali koristi v Jugoslaviji.«¹² Še posebej pa je predstavništvo naročilo pripravo »primernih represalij« pri ustanavljanju podružnic nemško-avstrijskih denarnih zavodov v Sloveniji.¹³

Drug tak primer je bil izgon radovljiškega trgovca L. Fürsagerja, ko je tik po sprejetju omenjenega celovškega odloka obiskal Borovlje, ne da bi ga Avstrijci pri izdaji vizuma nanj opozorili. Tudi njegova pot je bila službene narave, saj je nameraval obiskati kot član nadzornega odbora ter solastnik Prvo orožno tovarniško družbo P. Wernig z.o.z, ki je bila od leta 1907 dalje v rokah slovenskega kapitala. Vendar so ga aretirali že dan po prihodu na Koroško (29. januarja 1921), denarno kaznovali ter preko Štajerske izgnali v Jugoslavijo. V Celovcu so mu tudi uničili avstrijsko vizo.¹⁴ Tako kot v primeru Ljubljanske kreditne banke je predsedništvo

deželne vlade za Slovenijo tudi to pot zahtevalo uvedbo »represalij« »proti nemškim trgovcem in interesentom iz Koroške«, saj zadevni protesti proti celovškemu ravnanju nič ne zaležejo.¹⁵

OPOMBE

1. Ude navaja po literaturi še dva podatka: po enem naj bi bilo 32 in po drugem 57 takih učiteljev. Imenski spisek 33 odslovljenih učiteljev objavlja Tone Zorn v članku Koroško učiteljsko glasilo in slovenska manjšina, Kronika, 1973, št. 1, 28. — 2. List Glas pravice jih je 21. januarja 1921 imensko naštel 25, drugi podatki pa pričajo o nad 30 preseljencih. — 3. Lojze Ude, Po plebiscitu 10. oktobra 1920 — Kärntner Heimatdienst, Heimatbund, Zbornik Koroške, Ljubljana 1959, 77—78. — 4. Hanns Haas, Kärntner Slowenen — Geschichte als politische Information, Zeitschrift, 1975, št. 3, 90; kolikor moremo presoditi, v noto povzeti podatki o diskriminacijah Slovencev ne govore o odpuščenih delavcih. — 5. Arhiv Slovenije, predvsem fascikel 6. Na gradivo me je opozoril dr. Jože Šorn, za kar se mu najlepše zahvaljujem. — 6. Dopis z dne 26. aprila 1921. — 7. Volkswhehrovcj so bili pripadniki oboroženih avstrijskih prostovoljnih oddelkov iz časa plebescitnih bojev; dopis poslovalnice za begunske zadeve v Guštanju z dne 25. februarja 1921. — 8. Dopis vladnega komisarja Jerneja Andrejke ministrstvu za trgovino in industrijo, oddelek Ljubljana. — 9. Dopis z dne 12. junija 1921. — 10. Dopis predsedništva deželne vlade z dne 16. marca 1921. — 11. Dopis Ljubljanske kreditne banke z dne 15. februarja 1921. — 12. Dopis z dne 25. februarja 1921. — 13. V tekstu cit. dopis z dne 21. februarja 1921. — 14. Poročilo L. Fürsagerja z dne 19. februarja 1921. — 15. Dopis z dne 25. marca 1921.

